

tiska gärning — den har många andra skildrat mycket bättre än jag kan göra här — men för vänskap under många år och för alla de prov på förtroende som han visat mig personligen i den många gånger ganska svåra kampen att i decennier leda den stockholmska politiken. Jag känner en så varm tacksamhet och tillgivenhet för honom att jag inte kan formulera den i ord.

Också till Torsten Nilsson, med vilken jag samarbetat i minst 30 år, känner jag stark tacksamhet och varm vänskap. Vi har hållit ihop obrottsligt, lojalt. Det har inte behövts många ord oss emellan — vi har förstått varandra. Vi har gemensamt lett Stockholms politik och vi har lyckats hålla partiet i Stockholm enigt och starkt. Jag behöver inte heller skildra Torstens politiska talang. Alla fick häromdagen ett smakprov på hans gåvor i det avseendet, som vi avnjutit i Stockholms arbetarekommun i årtionden. Här använde han bara 10 minuter, men på representantskapet kunde han behöva två dagar för att klara av alla de problem som sysselsatte representantskapet — kartan var full av problem.

Mitt tredje och sista tack går till Olof Palme. Naturligtvis tackar jag för hans vänliga ord, som var överdrivna men ändå trevliga att höra. Anledningen till att jag är honom tacksam — motiveringen låter kanske något överraskande — är att vi i honom har fått en ledare just som partiet behöver. Det är ont om politiska ledare. Ledarbegåvning är en egenskap som man inte kan önska sig till eller läsa sig till — ledarbegåvning är någonting som naturen själv ger en människa, även om den måste odlas, ansas och luttras. Vi ser hur snabbt de andra partierna förbrukar sina ledare och hur många som inte haft de egenskaper som behövs. Jag har rest mycket och levat i en atmosfär av internationella kontakter och problem — som Palme antydde. Jag är egentligen utrikespolitiker med kommunalpolitik som hobby, visserligen med arbete i dubbla skift — och jag har träffat många av den internationella arbetarrörelsens, och även borgerlighetens politiska ledare, i öst och i väst, statsmän, framstående politiker, motståndsmän som sedan blivit statsledare, och jag vill säga att även med internationella mått är Olof Palme *alldeles förbannat skicklig*.

Mitt eget nya arbete är ett samhällsarbete som kräver grundvärderingar, målsättningar och en konsekvent samhällssyn. Vad jag går för och står för, vet alla — där behövs inga deklamationer. I mitt nya arbete krävs det kanske litet andra attityder — man måste nog åtminstone alltid ha slips på sig. Aproppå slips kommer jag att tänka på en ung, mycket rabulistisk

student som på 1930-talet blev amanuens i socialstyrelsen. Han sade då: "Nu måste jag övergå från att ha varit ett långhårigt geni till att bli en pomaderad talang."

Jag vill då bara säga apropå pomadan: Ingen ska tro — varken i denna sal, i detta län eller detta land — att jag inte när som helst är beredd att, symboliskt talat, ta av mig landshövdungeuniformen och ta på knogjärnen.

Olof Palme, partistyrelsen: Jag tackar Hjalle för hans ord!

Nu närmar sig 1972 års partikongress sitt slut. Innan vi skils åt återstår det för mig att säga några ord.

Jag vill då först rikta ett tack till alla dem som jobbat bakom podiet och på andra håll här i Folkets hus för att göra det möjligt för oss att klara denna kongress. Det har varit sena kvällar, och vi har hela tiden betraktat det som självklart att materialet ska fram, stenciler dras, arrangemang ordnas, kaffe finnas till hands, rockar förvaras. Partiexpeditionens funktionärer, personalen i Folkets hus, stenografer och andra som jobbat i sekretariatet — ni har alla gjort ett fint jobb, och jag är säker på att ombuden instämmer med mig i detta tack.

Jag vill också tacka presidiet för att ni lotsat kongressen fram till denna avslutning. Vi har haft rekordartat många motioner att behandla och talarnas rad har varit lång. En socialdemokratisk kongress kan inte vara något stormöte om man vill ha beslut fattade och frågorna allsidigt belysta. Någon ordning får det vara på en kongress, och den ordningen har ni ansvarat för. Tack, presidium!

Människorna väntar sig att fortlöpande få reda på vad som händer på den socialdemokratiska partikongressen. Jag vill gärna rikta ett tack från hela kongressen till alla dem som haft till uppgift att i press, radio och TV föra ut till svenska folket vad vi arbetat med under den här veckan. Det kan inte ha varit en lätt uppgift. Det fordrar inte minst stora kunskaper i alla de komplicerade samhällsfrågor som kongressen behandlat och en levande känsla för stoffet.

Jag hoppas att ingen vill se det som mannamån att jag i detta sammanhang särskilt vill nämna tidningen *Arbetet*, som varje dag under kongressen noggrant och skickligt speglat vårt arbete i en särskild bilaga. Det är en utomordentlig prestation. Tack, Frans Nilsson!

Det har varit en kongress präglad av hårt arbete och allvar. "Detta är en arbetskongress", är ett omdöme som jag hört från flera ombud. Om jag inte håller på för länge, kommer kongressen att ha arbetat i 66 timmar och 45 minuter. Till våra största

tiska gärning — den har många andra skildrat mycket bättre än jag kan göra här — men för vänskap under många år och för alla de prov på förtroende som han visat mig personligen i den många gånger ganska svåra kampen att i decennier leda den stockholmska politiken. Jag känner en så varm tacksamhet och tillgivenhet för honom att jag inte kan formulera den i ord.

Också till Torsten Nilsson, med vilken jag samarbetat i minst 30 år, känner jag stark tacksamhet och varm vänskap. Vi har hållit ihop obrottsligt, lojalt. Det har inte behövts många ord oss emellan — vi har förstått varandra. Vi har gemensamt lett Stockholms politik och vi har lyckats hålla partiet i Stockholm enigt och starkt. Jag behöver inte heller skildra Torstens politiska talang. Alla fick häromdagen ett smakprov på hans gåvor i det avseendet, som vi avnjutit i Stockholms arbetarekommun i årtionden. Här använde han bara 10 minuter, men på representantskapet kunde han behöva två dagar för att klara av alla de problem som sysselsatte representantskapet — kartan var full av problem.

Mitt tredje och sista tack går till Olof Palme. Naturligtvis tackar jag för hans vänliga ord, som var överdrivna men ändå trevliga att höra. Anledningen till att jag är honom tacksam — motiveringen låter kanske något överraskande — är att vi i honom har fått en ledare just som partiet behöver. Det är ont om politiska ledare. Ledarbegåvning är en egenskap som man inte kan önska sig till eller läsa sig till — ledarbegåvning är någonting som naturen själv ger en människa, även om den måste odlas, ansas och luttras. Vi ser hur snabbt de andra partierna förbrukar sina ledare och hur många som inte haft de egenskaper som behövs. Jag har rest mycket och levat i en atmosfär av internationella kontakter och problem — som Palme antydde. Jag är egentligen utrikespolitiker med kommunalpolitik som hobby, visserligen med arbete i dubbla skift — och jag har träffat många av den internationella arbetarrörelsens, och även borgerlighetens politiska ledare, i öst och i väst, statsmän, framstående politiker, motståndsmän som sedan blivit statsledare, och jag vill säga att även med internationella mått är Olof Palme *alldeles förbannat skicklig*.

Mitt eget nya arbete är ett samhällsarbete som kräver grundvärderingar, målsättningar och en konsekvent samhällssyn. Vad jag går för och står för, vet alla — där behövs inga deklamationer. I mitt nya arbete krävs det kanske litet andra attityder — man måste nog åtminstone alltid ha slips på sig. Aproppå slips kommer jag att tänka på en ung, mycket rabulistisk

student som på 1930-talet blev amanuens i socialstyrelsen. Han sade då: "Nu måste jag övergå från att ha varit ett långhårigt geni till att bli en pomaderad talang."

Jag vill då bara säga apropå pomadan: Ingen ska tro — varken i denna sal, i detta län eller detta land — att jag inte när som helst är beredd att, symboliskt talat, ta av mig landshövdungeuniformen och ta på knogjärnen.

Olof Palme, partistyrelsen: Jag tackar Hjalle för hans ord!

Nu närmar sig 1972 års partikongress sitt slut. Innan vi skils åt återstår det för mig att säga några ord.

Jag vill då först rikta ett tack till alla dem som jobbat bakom podiet och på andra håll här i Folkets hus för att göra det möjligt för oss att klara denna kongress. Det har varit sena kvällar, och vi har hela tiden betraktat det som självklart att materialet ska fram, stenciler dras, arrangemang ordnas, kaffe finnas till hands, rockar förvaras. Partiexpeditionens funktionärer, personalen i Folkets hus, stenografer och andra som jobbat i sekretariatet — ni har alla gjort ett fint jobb, och jag är säker på att ombuden instämmer med mig i detta tack.

Jag vill också tacka presidiet för att ni lotsat kongressen fram till denna avslutning. Vi har haft rekordartat många motioner att behandla och talarnas rad har varit lång. En socialdemokratisk kongress kan inte vara något stormöte om man vill ha beslut fattade och frågorna allsidigt belysta. Någon ordning får det vara på en kongress, och den ordningen har ni ansvarat för. Tack, presidium!

Människorna väntar sig att fortlöpande få reda på vad som händer på den socialdemokratiska partikongressen. Jag vill gärna rikta ett tack från hela kongressen till alla dem som haft till uppgift att i press, radio och TV föra ut till svenska folket vad vi arbetat med under den här veckan. Det kan inte ha varit en lätt uppgift. Det fordrar inte minst stora kunskaper i alla de komplicerade samhällsfrågor som kongressen behandlat och en levande känsla för stoffet.

Jag hoppas att ingen vill se det som mannamån att jag i detta sammanhang särskilt vill nämna tidningen *Arbetet*, som varje dag under kongressen noggrant och skickligt speglat vårt arbete i en särskild bilaga. Det är en utomordentlig prestation. Tack, Frans Nilsson!

Det har varit en kongress präglad av hårt arbete och allvar. "Detta är en arbetskongress", är ett omdöme som jag hört från flera ombud. Om jag inte håller på för länge, kommer kongressen att ha arbetat i 66 timmar och 45 minuter. Till våra största

reformer räknar vi arbetstidsreformen — och arbetstiden är nu 40 timmar i veckan. Utöver föredragningarna har det under debatterna gjorts 474 inlägg, och 54 yrkanden som framställt under kongressen — alltså inte motionsyrkanden — har direkt påverkat kongressens beslut. Det är också ett mått. Ombuden har gjort en otrolig arbetsprestation. På en vecka har vi gått igenom alla centrala områden av samhällspolitiken i ett arbete som präglats av allvar, gedigenhet och sammanhållning. Det har i hög grad varit ungdomens och kvinnornas kongress.

Det finns personer utanför det här huset, vars kärlek till oss är begränsad, och de har försökt få ett grepp om ombuden. Man har rannsakat era inkomster, bostadsförhållanden och yrken. Det måste ha varit en besvikelse för dem att upptäcka att detta var vanliga människor, inte pampar. Man har försökt skildra det så att de vises råd här på podiet idkat förtryck mot de stackars ombuden och jagat folk ut ur partistyrelsen, och att man hade en hästhandlare som var partisekreterare. Det var Sten det!

Det är den uppfattningen man försökt bibringa folk. Det har inte varit så. Om 54 yrkanden som ställs på kongressen bifalls är det ett mått på att det inte varit fråga om en registrering.

Man har varierande skildrat ombuden som extremister eller som karriärister som sitter och vaktar om sina positioner. Man har skildrat rörelsen som något hotfullt skrämmande, en väldig maskin som är en fara för folket. Det går att göra så här. Illviljan, en rubrik, en ledare eller en löpsedel är *en* man eller *en* kvinnas verk. En folkrörelse är *många* människor.

Men så småningom tror jag att det tränger fram en respekt och en insikt om att det är vanliga människor samlade till kongress med vanliga människors alla skröpligheter, svagheter och begränsningar men också med vanliga människors storhet i det ögonblick man sluter sig samman kring en idé och en uppgift och satsar på att genomföra den. Jag fick ett brev från en fackföreningsman i Norrland som berättade att han varit på en konferens om företagsdemokrati med företagsledare. En företagsledare frågade honom: Vad får du ut av att stå i och jobba så hårt med företagsdemokratin? Han svarade — med en bättre formulering än jag nu kan erinra mig: Det ger innehåll. Jag vill inte ha ett samhälle med sociala orättvisor och spänningar. Jag vill vara med och arbeta för att vanliga människor ska få någonting att säga till om. Det ger mig innehåll i tillvaron och förvissningen om att arbeta för ett bättre samhälle.

Det tror jag är det centrala. Det är vanliga människor som slitit hårt med detta, vanliga människor som präglas av djupt allvar därför att de alla vill göra samhället bättre.

Visst har det varit en mastig kongress — jobbig och slitsam. Men på något sätt har det sjungit om kongressen. Det har varit en ganska skärpt ton — vi har behandlat många besvärliga problem. Men det har också varit en mjuk ton — det är vanliga människor det handlar om och då krävs ömsinhet i tonen, en ton i ofantligt många varianter, men den binds ändå samman av helhetssynen att det är socialismen, socialdemokratin och ett bättre samhälle vi slåss för.

Redan när jag öppnade kongressen erinrade jag om de politiskt och ekonomiskt kärva år som ligger bakom oss. Människorna har frågat sig: Var står socialdemokratin, vad är det socialdemokratin vill utträta?

Kongressen har varit medveten om detta. Insikten om kongressens ansvar präglade redan förberedelserna ute i våra grundorganisationer. Vi kom till kongressen med en klar viljeinriktning och med en beslutsamhet att gripa oss an problemen och få fram en handlingslinje.

Våra motståndare har säkert blivit besvikna på denna kongress. De hade väntat sig och hoppats att det var ett redan besegrat parti som samlades och som stod villrådigt utan mod och styrka att kritiskt granska politiken.

Men inläggen på denna kongress speglar inte missmod. De speglar tvärtom en stark tilltro till partiets förmåga att lösa de problem människorna står inför. På punkt efter punkt har vi givit oss i kast med frågeställningarna, borrat oss ner i problemen. Så gör inte ett parti som förbereder sig för ett valnederlag.

Här har i stället riktlinjer dragits upp för politiken på områden som är av grundläggande betydelse för medborgarna.

Däri skiljer sig på många sätt denna kongress från de borgerliga stämmorna.

Vi har ju talat väldigt litet om våra motståndare här. Och det är klokt. Jag vill bara kort säga detta. För några veckor sedan hade moderaterna stämma i Västerås. Den var fylld av hätska angrepp på socialdemokratin. Kungahuset och kyrkan skulle man gå till val på. Men de människor som väntade sig att moderaterna skulle ange hur man vill klara sysselsättningen, de regionala problemen, arbetsmiljön, kvinnornas ställning, de människorna väntade förgäves.

Centerpartiet hade stämma i Växjö i somras. Men är det nå'n som efter den stämman blev klok på vad centerns politik

egentligen innebär? Vad man konkret vill? Ett budskap nådde oss från den stämman: det finns inte några motsättningar mellan dem som äger företagen och dem som jobbar där. Arne Geijer avlivade den föreställningen här i söndags. Mellan centerns politik och fackföreningsrörelsens samhällssyn går, som Arne Geijer slagit fast, en klar skiljelinje.

Vi har rent sakligt konstaterat att centerpartiets uppfattning om fackföreningsrörelsens roll inte överensstämmer med vad fackföreningsrörelsen själv anser. Vi konstaterar vidare att centern brutit sin tradition att göra upp med socialdemokratin för att i stället gå samman med moderaterna och folkpartiet. Vi konstaterar slutligen att centern numera betraktar socialdemokratin som sin huvudmotståndare och har bekräftat det under den gångna veckan.

Det är ideologiskt intressant att konstatera att centerpartiet allt mer närmat sig de partier som ensidigt bekänner sig till marknadskrafterna, samtidigt som man försöker hålla sambandet med den proteströrelse mot marknadskrafternas spel som på senare år vuxit fram och ibland getts namnet den gröna vågen. Det går naturligtvis inte ihop. Det blir föga mer än en dröm om det förflutna.

Men det intressanta i de strömningar som gått över världen de senaste åren är någonting annat, nämligen omtanken om våra gemensamma tillgångar, omsorgen om miljön, viljan till gemenskap. Det är en samhällskritik som söker samarbete och solidaritet, som söker demokratiska beslut i stället för anonyma krafter. Det är en kritik som vi känner igen. Egentligen är den gröna vågen röd.

Vilka är kongressens mest betydelsefulla resultat? Ja, svaret beror på vilken utgångspunkt man väljer och vem man är.

För den som står i ett hårt och riskfyllt arbete är det viktigaste säkert det beslut som innebär att vi ska skapa en ny arbetsmiljölag, där det bl a bestäms att hans skyddsombud ska kunna gripa in. Den enskilde ska inte behöva ensam värja sig mot riskerna i jobbet. Han ska ha kollektivet bakom ryggen — det fackliga likaväl som samhället.

För dem som bor och arbetar i avfolkningslän är kongressens beslut om närings- och regionalpolitiken måhända viktigast. De vet att socialdemokratin inte sviktar när det gäller människornas trygghet. De vet att vi kommer att kämpa vidare för att värna sysselsättnings- och utvecklingsmöjligheter i landets olika delar. De vet att socialdemokratin inte kommer att godta att det skapas motsättningar och konflikter mellan människorna i stad och land.

Den som har låga inkomster och stor försörjningsbörda finner det säkert betryggande att socialdemokratin går vidare på den sociala utjämningens väg med ökat bostadsstöd och en solidarisk skattepolitik. Ett ambitiöst socialpolitiskt program har dragits upp av kongressen.

De lågavlönade kan på samma sätt konstatera att arbetarrörelsen slår vakt om den solidariska lönepolitiken. Den borgerliga pressens och de borgerliga partiernas angrepp på denna politik har säkert väckt oro och farhågor hos lågavlönade textilarbeterskor, vårdbiträden, hos livsmedelsindustrins och detaljhandels folk. Men de vet var den fackliga och politiska arbetarrörelsen står. Här anknyter partikongressen direkt till LO:s kongress förra året.

Kvinnorna vet att denna kongress beslutat att göra kampen för kvinnans likställighet till en av 1970-talets viktigaste frågor. Arbetarrörelsen kommer att gå i spetsen. Fackligt och politiskt kommer arbetet att drivas. Det kommer att kräva insatser av ett starkt samhälle för att klara barn tillsyn, utbildning, sysselsättning. Denna strävan ska vi fullfölja ute i våra egna organisationer för att få fler kvinnor till politiken, fler kvinnor till socialdemokratin, fler kvinnor till förtroendeposter. Vi har ett vitalt kvinnoförbund. Men det är en gemensam uppgift för hela partiet.

Människorna bedömer kongressens beslut var och en från sina utgångspunkter. Det kan de göra därför att vi på område efter område behandlat praktiska problem som människorna möter i vardagen.

Vägledande för oss har varit socialismens grundsyn. Vårt arbete har präglats av vilja till en övergripande solidaritet, tron på demokratin och strävan till jämlikhet.

Vi började med företagsdemokratin. Den fackliga och politiska arbetarrörelsen kommer att genomföra en demokratisering inom företagen. Det står klart efter debatten i söndags på Gunnar Nilssons föredragning.

Behandlingen av näringspolitiken har varit klagörande. Vi hade en lång diskussion. Vi vet att här återstår väldigt mycket att göra på det praktiska området. Men det ideologiskt och politiskt intressanta var att hela denna långa debatt utslutande handlade om hur vi skulle kunna förstärka och vidareutveckla näringspolitiken. Där var en total enighet om att näringspolitiken ska drivas vidare.

De borgerliga har gått till hård attack mot oss i näringspolitiken. De har år efter år drivit en kampanj om statliga företag. Man trodde att vi nu skulle slå till reträtt, att vi skulle

säga att näringspolitiken var en felsatsning, att den har blivit en belastning.

Den näringspolitiska debatten har i stället visat att partiet står enigt och samlat bakom den näringspolitiska offensiv som vi inledde under slutet av 1960-talet. Det budskap ombuden haft med sig till kongressen var inte att vi skulle tala tyst om näringspolitiken. Budskapet var det motsatta: Gå vidare framåt, ty den socialdemokratiska näringspolitiken är i grunden riktig. Den är betydelsefull för våra ekonomiska framsteg och för människornas trygghet.

Debatten om jämlikhetsgruppens andra rapport var på samma sätt klagande. Det finns på denna kongress och i vårt parti inte någon tvekan om att det var riktigt att dra i gång jämlikhetskampanjen. Och vi kommer att fortsätta. Den borgerliga propagandan mot vår strävan att åstadkomma en social utjämning har inte kommit oss att svikta.

Det intressanta är att när vi tog upp jämlikhetsfrågan beskrevs det som en utopi. När den första jämlikhetsrapporten presenterades, beskrevs den som ett försök av socialdemokratin att söka strid. När den andra jämlikhetsrapporten läggs fram och partikongressen diskuterar den betraktas det som ett fullkomligt naturligt inslag i den socialdemokratiska politiken. Det beror på att vi kan redovisa praktiska resultat. De har i dag stöd av de allra flesta människor. Vi har visat att ökad jämlikhet är möjlig, vi har visat i praktiken att jämlikhetskravet innebär att man förbättrar människornas villkor och ökar deras frihet. Vi har förankrat jämlikhetspolitiken genom att börja förverkliga den.

Diskussionerna här om näringspolitiken, jämlikhetspolitiken, om kvinnornas ställning och om arbetsmarknads- och regionalpolitik har haft ett genomgående tema: rätten till arbete.

Arne Geijer underströk i söndags med kraft hur grundläggande detta krav är. Han har fått svar av kongressen. Låt mig än en gång slå fast: Vi har genom olika åtgärder lyckats skapa arbete åt allt fler. Enligt arbetskraftsundersökningarna har vi nu mellan 150 000 och 200 000 fler sysselsatta än 1967. Därmed har jag tagit vederbörlig hänsyn till den statistiska felmarginalen.

Men arbetslösheten är för stor. Sysselsättningsen förblir vår viktigaste uppgift.

När arbetslösheten stiger blir människorna oroliga. Oron griper inte bara den som förlorar sitt jobb. Den griper också hemmafrun som funderat på att söka sig ut på arbetsmarknaden och de unga som står i slutet av sin utbildning.

Människorna vet att de inte ensamma förmår rå på konjunkturen, strukturomvandlingen, marknadskrafterna. I stället växer kraven på solidaritet. Människorna vänder sig till varandra.

Styrkan i socialdemokratins politik är att vi inte av ideologiska skäl tvingas hänvisa människorna till att själva kämpa med marknadskrafterna. De borgerliga säger till människorna: Låt oss öka näringslivets lönsamhet så kanske du får jobb.

En sådan syn är helt otillräcklig för att värna sysselsättningen. Vi är övertygade om att enbart allmänna skattelättnader för företagen inte löser sysselsättningsproblemen. Denna kongress har i stället än en gång slagit fast att samhället måste ta ett direkt ansvar för människornas trygghet. Vi kan inte nöja oss med att ge förmåner åt näringslivet och sedan hoppas att de som äger företagen ska ge människorna arbete.

Vi måste öka tryggheten i anställningen och ge de äldre, de handikappade, kvinnorna och ungdomarna en starkare ställning på arbetsmarknaden.

Men vi måste också skapa fler arbetstillfällen. Det ska ske genom näringspolitiska insatser inriktade på att bygga ut och förstärka den industriella produktionen.

Men också den offentliga sektorn måste på sikt byggas ut. Annars klarar vi inte vår målsättning: arbete åt alla. Det finns ännu många uppgifter som vi bara kan lösa gemensamt. Medborgarnas krav på samhället kommer att öka. Kravet på arbete åt alla och på en förbättrad service åt människorna kan här ingå en fruktbar förening. De starkt ökade önskemålen om sysselsättning kan via den offentliga sektorn omvandlas till produktiva insatser som höjer vår gemensamma välfärd.

Bakom detta synsätt ligger en av de långsiktiga grundtankarna i socialismen: att väva samman olika ändamål till en enhetlig politik.

Det är inte enstaka lidanden och missförhållanden som nödortfört ska lindras. Hela samhället ska byggas om. Vill man lyfta fram ett problem i ljuset och satsa kraft på dess lösning, ska man veta att möjligheten att lösa andra påträngande samhällsproblem påverkas. Om man söker uppnå effektivitet i företagen utan att möjliggöra en allmän ekonomisk tillväxt, tex av den offentliga sektorn, riskerar man att skapa arbetslöshet. Om man söker rena vattendragen och luften, skona naturen, utan att samtidigt lösa arbetsplatsernas miljöproblem skapar man också svårigheter.

Vi ska fortsätta att bygga ut den övergripande planeringen. Om detta har kongressen fattat beslut. Vi ska vidga demokratin

på arbetsplatserna, både privata och offentliga. Om detta har kongressen fattat beslut.

Bakom dessa strävanden står en samlad arbetarrörelse. Dessa handlingslinjer vävs samman av den demokratiska socialismen.

De kan endast föras ut i praktisk gärning genom en facklig-politisk samverkan. Praktiskt och ideologiskt står socialdemokratien och fackföreningsrörelsen varandra närmare än kanske någonsin förut.

Vid möten med företrädare för det enskilda näringslivet möter man ständigt kravet på att ge besked om var socialdemokratien står. Det är i och för sig rimligt eftersom de representerar ett betydelsefullt gruppintresse i det svenska samhället.

Denna kongress har gett besked. Vi vet var vi står i huvudfrågorna. Nu ska vi genomföra vår politik.

Jag avslutade mitt tal på inledningsfesten med orden att vi nu går till vårt arbete i känslan av ansvar för landet. Det innebär ingen självförhåvelse att hävda att denna känsla av ansvar för landet varit ett ledmotiv i kongressens arbete. Vi ska i den andan söka förverkliga kongressens beslut.

Men vi är inga sekterister. Vi bedriver ingen konspiration. Vi låser inte in oss i våra egna slutna rum. Vi är en öppen folk-rörelse som vet vad den vill.

Därför behöver vi inte söka strid för stridens egen skull. Vi är beredda på striden om den är nödvändig. Vi är självklart beredda till samverkan om den är möjlig. Det väsentliga för oss är att genomföra vår politik.

Nu när kongressen givit riktlinjerna ska vi gå ut till kontakt och öppen diskussion med olika grupper och intressen i det svenska samhället. Vi kommer att gå till de diskussionerna i övertygelsen att det är i hela nationens intresse att trygga samsamheten, förbättra arbetsmiljöerna, skydda den yttre miljön, ge löntagarna större inflytande i det ekonomiska livet.

Socialdemokratiens politik så som den lagts fast på denna kongress är i grunden ett uttryck för stark framtidsstro. Vi tror på industrisamhällets framtid och vi är övertygade om att de problem som vi står inför ska kunna angripas. Socialdemokratien tror att människorna eftersträvar och är beredda att axla ett växande ansvar för vår ekonomiska och industriella utveckling, för att därigenom åstadkomma ökad trygghet och välfärd.

På grundval av kongressens beslut inbjuder socialdemokratien därför alla grupper och intressen i Sverige till en bred samverkan för att i positiv anda medverka till en fortsatt förnyelse av det svenska samhället.

För en vecka sedan samlades vi i Mässhallen till en arbetssam kongress. Den har vi slutfört. Som alltid har vi känt en glädje och stimulans att få diskutera vår politik.

Nu börjar på nytt det vardagliga slitet. Det har vi alla erfarenhet av, i partistyrelse, riksdagsgrupp, fullmäktige, fackliga organisationer.

Arbetsgruppen ska träda i funktion. Utredningar arbetas igenom. Förhandlingar genomförs, lagar utformas. Kongressens beslut ska hamras ut i konkreta förslag.

Så kommer vi alla i partiet att få göra vår insats. Vi kommer att möta problem och svårigheter, dagsaktuella bekymmer av många slag, ställas inför uppgiften att övertyga andra, söka samverka med andra eller ta strid på våra förslag.

Vi ger oss i kast med detta jobb och vi är övertygade om att kunna klara det, därför att vi är demokratiska socialister, därför att vi är övertygade om reformismens möjligheter att få utträttat något av betydelse för människorna.

Vår kamp är inte bara slit i utredningar och organisationer. Det är också demokratins kamp.

Ty den är fredlig. Övertygelsen, sakskäl, fakta är våra vapen. Vi är ständigt i färd med att visa den fredliga samhälls-omdaningens möjlighet. Genom att skapa ett bättre samhälle för människorna vrider vi vapnen ur händerna på dem som predikar våld och revolution.

Reformismen är en trygghet för människorna, och vi är stolta över att vara demokratiska reformister. Partivänner! Kongressen har refererats utförligt. Men människorna ute i landet har inte kunnat följa denna kongress timme för timme, de har inte upplevt stämningen. För de flesta människor har det varit en vanlig vecka i Sverige i arbete och fritid med vardagens bekymmer och glädjeämnen. Vår politik handlar om denna vardag, hur den ska gestalta sig i framtiden.

När vi nu om en stund bryter upp från Folkets Hus så gör vi det för att vinna människorna för den politik som vi här lagt fast.

På möten, i studiecirklar, på arbetsplatser, i bostadsområden ska vi föra ut den socialdemokratiska partikongressens beslut.

Den här kongressen har visat vilken oerhörd fond av kunskaper, erfarenheter och idérikedom som det socialdemokratiska partiets medlemmar besitter. Nu ska vi visa att vi också har förmåga att föra besluten vidare, att vinna människorna för vår politik.

Det är val om ett år. Mycket kan hända till dess. Ingen vet ännu något om valrörelsen och allt detta. Men en sak är jag fullkomligt övertygad om. Vinner vi valet kommer vi alla att säga till varandra: Valsegern grundlades i Folkets Hus den 1—7 oktober 1972 på det socialdemokratiska partiets 25:e kongress.

Erik Johannesson: Partikamrater! Att omedelbart efter Olof Palmes tal hålla ett längre anförande skulle utan tvivel vara en västgötaklimax. Jag ska från presidietts sida endast säga några korta ord av tack.

Först ett tack till alla 350 kongressombud! Trots en fantastisk arbetsbelastning har alla med iver engagerat sig i de olika frågornas behandling.

Det har blivit en aktivitetens kongress. Inget nattpass — och det blev många sådana — har dragit för långt ut på tiden för att hindra de kamrater som ville framföra ett budskap eller påverka frågornas avgörande.

Vi har inte kunnat undgå att konstatera att vårt traditionella kongresssystem något knakat i fogarna under arbetsanhopningen. Den ökade partiaktiviteten runt om i landet har medverkat till mer omfattande kongressmaterial och bättre förberedda kongressombud. Vi bör nog fundera över om vi inte kan något modernisera arbetet i partiets beslutande församling eller vid förberedelserna, utan att kongressen mister tyngd och betydelse.

Presidiet tackar alla för ett helgjutet kongressjobb, för utomordentligt samarbete och för det överseende ni visat oss. Genom er medverkan har vi gemensamt kunnat lösa många besvärliga problem.

Jag vill understryka partiordförandens tack till alla dem som arbetat bakom kulisserna.

De har varit här före oss och de har inte kunnat lämna lokalen förrän vi gått härifrån. Utan detta sammansvetsade gängs perfekta insats hade inte den här kongressen fungerat, åtminstone inte dess presidium.

Kamrater!

Vi ska nu strax bryta upp från partiets 25:e ordinarie kongress. Vi gör det i vetskapen om att ha varit med om en viktig milstolpe i den svenska arbetarrörelsens intensiva utveckling.

Det kommer nu an på oss att i landets tusenden partiorganisationer föra vidare aktiviteten, framtidstron och intentionerna från denna kongress. Detta måste sätta sin prägel på

vardagsarbetet — det vardagsarbete som fortsätter på måndag och som ska föra oss vidare till nya segrar.

Partikamrater! Till slut sjunger vid *Internationalen*.

Kongressens deltagare sjöng *Internationalen*.

*

Fungerande ordföranden förklarade kl 13.00 Sveriges socialdemokratiska arbetarepartis 25:e kongress avslutad.